

גנזר המדינה

הנושא: פרויקט הנצחה למנחם בגין ז"ל

המרואיו: פרופ' ישראל אלדד (שייב)

המראינת: ד"ר ננה שגיא

לבית ספר

תאריך: 8.12.1993

קלטת מס' 38

(אלדד)

ש. השאלה הראשונה תהיה שאלה ביוגרפית-אישית. מתי ראית לראשונה את מנחם בגין. בפוליו כמונו, ואיך היתה התרשמותך הראשונה ממנו?
ת. אני מניח שלראשונה פגשתי אותו פגישה אישית באותו כנס בית"ר מפורסם ב-1938.

ש. אשאל אותך בפירוט על זה.

ת. זה היה המפגש הראשון.

ש. אבל שמעת עליו קודם.

ת. בוודאי ששמעתי.

ש. איזה שם היה לו אז בבית"ר?

ת. שהוא עזב את נציבות בית"ר יחד עם נתן ילין-מור דומני, בגלל אופוזיציה לקו של פרופס. עזב ונסע לדרוהוביץ והתחיל לעשות פרקטיקה כעורך דין. את זה שמעתי לראשונה. יכול להיות ששמעתי את זאת מפיו של נתן ילין-מור, שאתו נפגשתי עוד ב-1936. בבית"ר אני פעיל מ-1935. אז הוזמנתי לפגישה לביאליסטוק עם נתן ילין-מור, שהתחיל לדבר בשם האצ"ל. ש. אז היתה כבר הפעילות שלהם בבית"ר.

ת. שמענו על בגין שהוא אחד מהאופוזיציה ושבפולמוס ז'בוטינסקי-ארגון שהוא היה קרוב יותר לארגון מאשר לז'בוטינסקי, אף על פי שהיה בית"רי. מבחינה ארגונית דומני לא היה שייך לארגון. זה היה מה ששמעתי.

ש. זאת אומרת שהוא היה ידוע כמרדן, לא מי שהולך בתלם.

ת. מרדן. בוודאי. זה לא מרד נגד רבין, אלא זה מרד נגד ז'בוטינסקי.

ידעתי את זה, על כן בכנס התייצבתי לצדו של בגין כי ידעתי שהוא

באופוזיציה. *אני לא חשבתי על זה, אבל כן ידעתי את זה.*

ש. לפני שנמשיך בהשתלשלות העניינים, רציתי לשאול אותך שאלה יותר כללית - איזה השפעות כלליות אתה רואה על בגין? בספרך אתה מדבר הרבה על ההשפעות הפוליטיות עליו - הרומנטיקה, זכרונות המרד, הדרמה, הפאתוס. איזה עוד השפעות היית מציין בו? למשל המסורת של יהדות מזרח אירופה או

המסורת הדתית מהבית שלו או המסורת הפולנית, זה תערובת של כל הדברים האלה. זאת אומרת בתקופות שונות בחייו אתה רואה את ההשפעות השונות האלה עליו.

ת. הספרות הפולנית השפיעה על כולנו - הרומנטיקה של מיצקביץ', של פולין שנלחמת נגד רוסיה, המחתרות הפולניות. לא במידה ^{ששביט} רואה זאת. מה ששביט עשה בספרו זה זנועה. זה מוגזם. אבל ברור שכולנו היינו תחת השפעת הרומנטיקה הפולנית, סיימנו כולנו בגימנסיות פולניות. על בגין יכול להיות. מכיוון שנטה למשפטנות, שהשפיעה עליו הפילוסופיה המערבית. המשפטנית, הליברלית. זה בוודאי השפיע עליו. גם אחר כך בהשפעת ז'בוטינסקי. גם ז'בוטינסקי רצה להחדיר את הרוח של הדמוקרטיה המערבית. אני מדגיש את זה מכיוון שזה היה בניגוד לי. אני נשיתי יותר

לביוגרפיות של המהפכנים הרוסים. *אני רואה את סיסטם ז'בוטינסקי: זה לא רציני, כי זה לא רציני כלל.*
ש. השפעות דתיות? הרי הוא היה דתי באמת ובתמים. באיזה מידה הוא נטה לדת? הנטייה שלו היתה אמיתית. היה לו חינוך של "המזרחי" ברקע שלו. ת. מבחינה זו היינו דומים מאוד זה לזה. מסורתיות מבית אבא. הוא לא למד ב"חדר" נדמה לי.

ש. הוא למד בבית ספר של "המזרחי".
ת. אני גם זה לא למדתי. אבל הבית היה בית מסורתי. שבת היתה שבת בבית. מה שאנחנו מכנים היום מסורתיות, יותר מאשר גישה פילוסופית דתית או תיאולוגית. הוא למד עברית וגדל על התנ"ך כמונו. זה היה הצד ההשכלתי הממוצע. הרגיל, בבית"ר. *אני זוכר לך את חילוקי הדעות בין אבא שלי לאבא שלי.*
ש. אבל אצלו יותר. יש לו את יחס הכבוד הזה למפלגות האורתודוקסיות הדתיות. אחר כך רואים את זה גם כשהוא ראש ממשלה.

ת. הוא לא היה צריך למרוד, כי אביו לא היה חרד קיצוני. יש פה עוד בעיה. זה מתוך המצב והרקע שלנו. מכיוון שהעמדנו את חינוכו, וזה נכון כלפיו כמו כלפינו, העמדנו את חינוכו על ציונות ועל ציונות מחוייבת, כי

בית"ר לא התבססה על אהדה של קניית שקל פעם בשנתיים, על כן הצד הדתי לא היה מרכזי בחיינו. לא היונו צריכים למרוד נגדה כמו רבים. התנועות הסוציאליסטיות הציוניות, הם היו צריכים למרוד נגד הדת, ראו את הדת כאנטי גאולתית ואנטי-ציונית, ואנחנו לא. אבא של בגין היה ציוני. המרדנות היתה בכיוון הפוליטי הציוני ולא מבחינה דתית, על כן נשארה המסורתיות, חיי פשרה מבחינה דתית ולא קנאות דתית. חסכנו מעצמנו חזית אחת כדי לרכז את כל כוחות הנפש בחזית הציונית. המתח בין ציונות ודתיות היה זר לנו. אצלנו בגליציה לא היה מתח כזה, פרט לחסידי בעלז. שהיתה חסידות אנטי-ציונית מובהקת. לא היה המתח הזה עם הדת אצלנו והיתה הרמוניה. על כן אורח החיים והחשיבה המסורתית ללא תיאולוגיה. ~~בגין לא שאל את עצמו ואנני לא שאלתי את עצמי אם יש אללהים או איז אלוהים~~ לא אצל בגין ולא אצלי לא היה קרע, כדי להיות לציונים לא היונו צריכים לעזוב את בית אבא, על כן מבחינה זו היתה מסורתיות. היתה הרמוניה.

כשהיינו בוויילנה או בכפר ליד וילנה, עבדנו כמה שבועות ברכבת בהנחת הפסים, סחבנו קרשים ועצים. ~~זה היה ערב ראש השנה.~~ הודענו שלא נבוא בראש השנה לעבודה. אני אומר: אתם באים? מנהל העבודה היה פועל יהודי פולני. הוא היה בונדיסט או אפילו קומוניסט, והוא אמר: "איך וויל קומעו אין ראש השנה?" צחקנו בדרך בחזרה איך בוויילנה יהודי, אפילו בונדיסט אתאיסט, אבל בראש השנה הוא יבוא לעבודה? זה בניגוד לאפיקורסים שלנו פה. אורי צבי גרינברג כותב באחד המקומות על ימי העלייה השלישית, שהיינו מעשנים סיגריות בשבת כדי לעשות דלקת ריאות לקדוש ברוך הוא.

ש. הרבה אנשים אמרו לי שבגין היה ידוע כנואם גדול. גם אתה שמעת אותו? שמעת עליו?

ת. אין ספק. זה היה כוחו.

ש. הרטוריקה, הכוח למשורר את ההמונים.

ת. כן, זה היה כוחו. כוח הרטוריקה שלו היה לפשוטי עם. לעמך.

ש. מבחינת הרמה שהוא השתמש בה?

ת. מבחינת הדמגוגיה והוא היה דמגוג גדול. מישהו אמר לי את הדבר הזה.

אז אמרתי שזה נכון, אבל יחד עם זה הוא היה נוגע בנימות פנימיות

יהודיות היסטוריות כאלה שיכלו לנגוע גם בלבם של משכילים.

אינטלקטואלים. *גלגלתי את ראשי, כי זה היה כוחו של המשורר, לא כוחו של המשורר הפנימי.*
ש. ואם אתה משווה אותו לז'בוטינסקי, *במקרים, כנראה?* *גלגלתי את ראשי, כי זה היה כוחו של המשורר, לא כוחו של המשורר הפנימי.*

ת. זה היה סוג שונה.

ש. אתה הכרת את שניהם.

ת. נאום אחד ליד מועדון "מנורה" אני זוכר. היו כעשרת אלפים איש.

כשהוא אמר: "ישראל קבלה כד וכד מיליונים מארה"ב. זה יוצא כד וכד

דולרים לראש. אתה קיבלת את זה?" אותי זה צעזע לשלילה. אבל היתה

התלהבות עצומה. אחד הדברים שהוא נפגע ממני, ולא סלח לי על הדבר הזה.

אף על פי שהוא אמר לי בסוף: אני סולח לך הרבה. כשעמד לכתוב את הספר

שלו "המרד" ב-1948, הלכתי אליו ואמרתי לו: "מנחם, אני כותב את ספר

הזכרונות שלי. אולי כדאי שנקרא איש את כתב ידו של השני. אתה נואם

יותר טוב ממני, אני כותב יותר טוב ממך". הוא לא סלח לי על זה. הוא

נתן את הספר לעריכה לסקולסקי, לצערי הרב. הספר לדעתי לו קוצר ב-20

אחוז היה הרבה יותר טוב. סקולסקי לא העז. אני הויתי מעז להציע לו

לקצר. הכתיבה שלו היתה די כבדה.

ש. כי הוא כתב כמו שהוא דיבר, אז מה שעובר בנאום לא עובר בכתב. זה

נראה יותר מדי מגושם.

ת. לקרוא את זה היה קצת קשה. *אני צריך לכתוב את זה*

ש. רציתי שתשווה בין בגין לז'בוטינסקי, לא רק מבחינת הנאום, בכלל מבחינת מנהיגות.

ת. ז'בוטינסקי לא היה דמגוג. בדברי דמגוגיה כאלה הוא לא היה פונה לאדם; אתה קיבלת את הכסף? אף על פי שהוא כתב שהאימפרוביזציה הטובה ביותר זה הנאום המוכן. זו אחת האמרות הקלסיות של ז'בוטינסקי. היו מספרים שהיה נואם נאום אחד כמה פעמים בעיירות שונות. אותה תנועת יד. אותה בדיחה. היו חסידים שוטים שהיו נוסעים אתו ממקום למקום וידעו באיזה קטע של נאום ירים את קולו ויתרגז. הוא היה גם שחקן. ז'בוטינסקי היה אמן. בגין היה רטוריקן מבלי להיות שחקן. היתה תכנית בטלוויזיה "5 לפני חצות", 5 דקות לפני 12. היו מביאים עימות בין שני אנשים מנוגדים. פעם הייתי בתכנית כזאת עם אליהו לנקין על ז'בוטינסקי או על בגין.

ש. מתי זה היה? כשהיה כבר ראש ממשלה?

ת. אני חושב שכן. בתאריכים אני חלש. אני מדבר על העבר כמו הווה ועל ההווה כמו עבר.

ש. מה היה בעימות ההוא עם לנקין?

ת. אני אמרתי על בגין, זה כנראה כבר היה על רקע הסכמי קמפ דייוויד, כי אני דיברתי נגד הסכמי קמפ דייוויד.

ש. אז זה היה ב-79-1978.

ת. כן, בערך. אמרתי כדי גם ז'בוטינסקי ידע שמזמן לזמן צריך להתפשר

וצריך לכופף ראש, אבל הוא היה עושה את זה כדי. ובגין עושה את זה כדי *בזאת היתה גישה של ז'בוטינסקי, לא רק בגין. ז'בוטינסקי גם היה עושה את זה כדי. ובגין עושה את זה כדי.*
(ז'בוטינסקי היה קדיה ובגין משתחוה). לנקין הזדעזע, אבל זו האמת.

עוד דוגמא שנייה לדבר הזה. כשציננו מטעם האוניברסיטה 100 שנה להולדת ז'בוטינסקי ב-1981, פרופ' אקצין היה היו"ר. זה היה בתיאטרון ירושלים. חצי ממלכתי, עם תזמורת צה"ל. היו רק שני נואמים - מנחם בגין ואני.

כשהלכתי לשכס, ענבתי עניבה. באתי לשם ואמרתי לבגיון: "מנחם, אתה יודע איזה קרבן אני הקרבתי לערב הזה?" אז הוא אומר: "אני יודע, לבשת עניבה לכבוד ~~הקרבן~~ ^{לפי בני-י"י (ישעיהו י"א מ"א) אצל אדם אל אלו,}. לכבוד ז'בוטינסקי ענבתי עניבה, לכבוד בגיון - לא. הנושא שלי היה "האסתטיקה כבסיס לפוליטיקה של ז'בוטינסקי". היה שם יצחק נבוו שאמר שזה היה הנאום הגדול ביותר שהוא שמע על ז'בוטינסקי. עשיתי ניתוח של הפוליטיקה שלו על פי האסתטיקה שלו. היה אסתט גדול. לא פעם הוא הצטער לזה שהלך לפוליטיקה במקום לעסוק בספרות, באמנות. זו היתה אבידה ^ל לספרות הרוסית. את יודעת על איזה טרילוגיה הוא חלם? טרילוגיה על יעקב, על שמשון ועל דוד.

ש. על שמשון הוא כתב.

ת. הוא הספיק רק על שמשון. המעניין הוא שלוש הדמויות האלה - שלושתם לוחמים גדולים ומאהבים גדולים, יעקב שמשון ודוד. זה מאוד אופייני לז'בוטינסקי. מי שלא מכיר את ⁴ חמשתם של ז'בוטינסקי לא מכיר את ז'בוטינסקי. זה לבגיון לא היה.

ש. לא העידו זה ולא השכלה רחבה.

ת. לא היה לו הדבר הזה. לא היתה לו הבנה בשירה, אף על פי שהוא יכול היה לצטט את הומרוס יותר טוב ממני, לא כבדר, בדר יודע את כל זה בעל פה.

ש. בלטינית וביוונית.

ת. לבגיון היה כישרון לשפות ולמד שפות בקלי קלות.

ש. היה לו זיכרון פנומנלי, צילומי.

ת. הוא אהב מאוד להדגים את הידע שלו בשפות והיה מביא תמיד ציטטות. מילא אם היה אומר לי לפעמים ביטויים בלטינית אז ניחא, אני הבנתי את זה, אבל כשאמר את זה כד בקהל, זה היה מאוד מוזר.

ש. אבל אתה אומר שהאופק הרוחני שלו היה הרבה יותר צר משל ז'בוטינסקי. האופק התרבותי, הרוחני.

ת. אז הוא לא ידע פילוסופיה, אבל הצרה היתה שהוא חשב שהוא כן יודע.
הוא התיימר, הוא כתב ספר על השקפת העולם, השקפת החיים, ממש
אינפנטילי. מין ספרון קטן "השקפת העולם".

ש. איני מכירה את זה. זה בכתבים שלו?

ת. כן, כאילו הפילוסופיה שלו, הפילוסופים שלנו שגדלו רק בבית"ר,
הפילוסופיה של קלויזנר למשל, היא מאוד התאימה לו, מאוד בעל-ביתית
כזאת, הרמונית, ולאומית כמובן, אבל מאוד שטחי ורדוד. אצל ז'בוטינסקי
הדברים היו יותר לעומק, לאו דוקא מבחינת הידע כמו מבחינת
האינטואיציה, מכיוון ש**פאה** אסתט גדול, היתה לו תפיסה אינטואיטיבית
עמוקה מאוד והנדהות אינטואיטיבית. בגין ~~הוא~~ הפך את ההדר לגינונים,
לז'בוטינסקי היה הדר, זה היה משהו מאוד טבעי, פנימי אצלו. אצל בגין
זה כבר היה יותר עשוי, כי צריך להתנהג בהדר, על כל פנים כך אני
הרגשתי ואני ביקורתי כלפיו, מבחינת החינוך היה לבגין אותו חינוך, של
רומנטיקה פולנית, הבית המסורתי, התנ"ך הרבה מאוד, אינני בטוח אם ידע
גם ספרות תלמודית, דומני שלזה לא הגיע, וגם ז'בוטינסקי לא הגיע לזה.
גם בן-גוריון, מעניין שאצל שלושתם היה התנ"ך הבסיס והמדרש לא, זה אני
אומר אישית מפני שאני קרוב מאוד למדרש, אני דרשן בעצמי, אצל בגין
אפשר היה לשמוע הרבה ציטטות מהתנ"ך, לעתים רחוקות השתמש בציטטות
תלמודיות או מדרשיות, שהן מכל מיני סיבות יותר רלוונטיות לנו מאשר
התנ"ך.

ש. אני רוצה לשאול על יחסו של ז'בוטינסקי לבגין, ידוע כמובן מה שהוא
אמר עליו בוועידה המפורסמת של בית"ר, ונגיע לזה, אבל מה ידעת באופן
כללי על יחסו של ז'בוטינסקי לבגין?

ת. רק בשנים האחרונות הגיע לידיעתי, "נתגלה" לי, שז'בוטינסקי הועיד
אותו ליורשו, מעולט לא שמענו ולא דובר על זה.

ש. איך זה נתגלה לך?

ת. היו זיבורים על זה. מישהו כתב את זה אפילו.

ש. השאלה אם זה בדיעבד...

ת. ליכר אני אומר שזה נתגלה לי במרכאות.

ש. זאת אומרת מעולם לא היה ידוע ולא דובר בתנועה בפולין שז'בוטינסקי יועד את בגין כיוורשו.

ת. אף פעם לא דובר על זה. אפילו באותה תקופה שהיתה אופוזיציה ובגין קיבל את נציבות בית"ר פולין וזאת היתה פשרה, אבל אז מעולם לא שמעתי.

לא מפי ערי, או מפי מקורבים אחרים, שז'בוטינסקי הועיד אותו ליוורשו.

ש. אבל גם לא את מישהו אחר.

ת. לא, גם לא מישהו אחר.

ש. אנחנו מגיעים לוועידת בית"ר המפורסמת. מדוע יצאת אז לעזרתו של בגין? אתה כמעט היות היחיד שתמכת בו בוועידה, למרות שבהצבעה בסופו של דבר כן תמכו בשינוי הנדרש, אבל אתה יצאת נגד ז'בוטינסקי בעצם.

ת. זה כמו שהיה בפילוג בארץ בין לח"י ואצ"ל. לצד יאיר עמדו מעטים.

הרוב היה עם רזיאל. לא בגלל ההשקפות אלא בגלל עצם השם - איך אפשר להיות נגד ז'בוטינסקי? נגד ראש בית"ר? האוטוריטה שלו היתה פנימית ולא היתה דיקטטורית חיצונית.

איך הגעתי אני להשקפתי הציונית? דחיפה ראשונה מבחינה פוליטית שלי

היתה בבית. אבא שלי היה ציוני כללי ב"כ. כלומר ^{הוא היה} ~~הוא היה~~ אבל אל הכיוון

והקיצוני יותר הגעתי אחרי מאורעות תרפ"ט. אני זוכר שהלכנו ברחובות

והפגנו: ז'בוטינסקי צודק! צבא עברי! מדינה עברית וצבא עברי! כתגובה

על תרפ"ט. אבל מה שזעזע אותי והביא אותי ללח"י אחר כך, בתרצ"א פירסם

אורי צבי גרינברג ב"מאזניים", בטאון ספרותי, שיר בשם "באוזני ילד

אספר". ואני יושב ~~בספר~~ בספרייה כסטודנט בווינה וקורא - "המשיח היה

ועצב, מי יודע אולי עוד לאלפיום שנה". זה הביא אותי יותר מאשר

ז'בוטינסקי, יותר מאשר תרפ"ט, לקו הפוליטי ה^ז. זה קשור פה בבגין בצורה מעניינת. אולי לא בצורה קלסית אבל בצורה אקספרסיוניסטית. הפגישה העמוקה יותר שלי עם בגין היתה על השיר הזה. בהלוויה של אורי צבי גרינברג, בגין מגיע ואני הולך אתו יחד ואני מספ^ר לעליזה שהזעזוע הראשון שקיבלתי היה מ"באוזני ילד אספר", אומר בגין: "בדיוק ישראל, "באוזני ילד אספר" זה היה השיר שתפס אותי". כלומר, אגיד לא בלשון קלסיקה אלא בלשון אקספרסיוניסטית גרינברגית, הפגישה הרוחנית שלי עם בגין היתה "באוזני ילד אספר". הוא היה בפולין ואני בווינה. נפגשנו בלי לדעת, השיר הזה היה מזעזע. אין כל ספק שיש גם עניין של אופי. בגין היה משפטן ואני לא משפטן ומשפטנות מחייבת יותר מחשבה לגליסטית. לי אין שום מחשבה לגליסטית, אבל בכל זאת מצד התוכן שלו - הכאב שהמשיח הגיע עד למרגלות הר הבית ו"מכרו אותו הרוכלים". יש אסוציאציה לישו כמובן. כל זה היה מהלך המחשבה שלי מלכתחילה. אחר כך ברית הבריונים. אני לא הייתי אף פעם חבר בהצה"ר. כל החברות שלי היתה בבית"ר, ומבית"ר ללח"י. הם עברו מראיון אותי עכשיו עבור הטלוויזיה, ואמרתי לו שאני אף פעם לא הייתי חבר חרות, אלא הייתי בבית"ר ובלח"י. אני לא איש מפלגה קלסי. הלכתי אל בגין והצעתי לו שייקח אותי לכנסת ואמרתי לו: "ראה מנחם, יכול להיות שתפסיד שני מנדטים אבל אולי אני אוסיף משהו ליוחוד, ממילא לשלטון אתה לא מגיע, שישמע בכנסת קול מסוג אחר". הוא אמר: "תציע את עצמך, תבוא לבחירות במרכז". אמרתי לו: "מנחם, אני לא חבר המפלגה". אז הוא שאל: "אז למה לא?" אמרתי: "אני לא שייך למגרה. אני לא איש מגרה". זה פגע בו מאוד. הוא אמר: "מה רע בחברות?"

ש. נחזור לוועידת בית"ר.

ת. אחרי השיר "באוזני ילד אספר" בא אבא אחימאיר, שאני זוכר פגישה אתו בפולין. שאמר שהדרך מוליכה דרך בתי סוהר, בפגישה עם אקדמאים וסטודנטים. זה היה הקו הטבעי, לפני שהיה עוד המתח עם ז'בוטינסקי.

כתבתי מאמרים ב"מצודה" שהופיע בלונדון, בעריכתו של רמבה. והוא הציע שיוציאו אותי כציר לוועידת בית"ר וכך הגעתי לוועידה. ז'בוטינסקי נאם אז על שלמה בן יוסף, זה היה כולו שירה. עד היום לא אשכח את הנאום שלו על שלמה בן יוסף. התחיל הוויכוח הפוליטי, זה אוקטובר 1938. המצב מחמיר, וגובר הלחץ בארגון הציוני הלאומי להפסיק את החזית עם הערבים ולצאת לחזית נגד האנגלים. ז'בוטינסקי מתנגד. ז'בוטינסקי היה אפילו קרוב יותר לבן-גוריון ממה שנדמה לרבים.

ש. אתה כותב תמיד שבן-גוריון הלך אחריו אבל תמיד באיחור.

ת. וזה הציק לו מאוד.

ש. כך היה עם האבקואציה ועם המאבק.

ת. בן גוריון ידע וכתב על זה שיבוא רגע שנצטרך להינתק מהאנגלים ואפילו להילחם בהם. הוא הבין את זה גם אז. ארלוזורוב הבין את זה לפני כן במכתב הידוע שלו לוייצמן.

ש. גם בוועידה הזאת ז'בוטינסקי מתנגד ליציאה נגד הבריטים ובגין מדבר על המרד.

ת. הצירים הבית"רים היו כמובן אנשי הארגון הצבאי הלאומי שישבו בכנס. יאיר עוד חבר המפקדה. אני לא ידעתי שיאיר היה באולם שם. אני כדרכי עליתי ודיברתי על הרקע ההיסטורי העמוק של הדברים.

ש. אז יצאת נגד מה שהוא אמר על הדלת החורקת.

ת. היה עניין אם יש מצפון בעולם או אין מצפון בעולם. בגין אמר: אחרי מינכן אני לא מאמין שיש מצפון בעולם. וז'בוטינסקי אומר לו: אם אדוני לא מאמין במצפון בעולם יטביע את עצמו בוויסלה. זה הקפיץ אותי ואני דיברתי על זה שכנראה שהתהום בינינו היא בין המאה ה-19 לבין המאה ה-20. יש פה עוד אלמנט. שאני לא אמרתי אותו, אבל הוא קיים ואת זה לא תמיד מבינים אצלנו. הליברליזם של ז'בוטינסקי היה מהפכני מכיוון שזה

היתה הפשרה הטובה. באיזה רגע בגיו התחיל לראות את עצמו, אולי מאז, כיוורש של ראש בית"ר, זה אינני יודע. אבל עצם היותו נציב בית"ר, עם כל הקו הפוליטי שלו, חייב אותו, כמונו, כבר לנקוט בדרך אחרת. מדרך הטבע שכל ראש אופוזיציה שהופך להיות ראש ממשלה, חייב לשנות את הטון לפחות. אני יודע שאין ברירה. מישהו צריך לעשות את הדבר הזה. אני זוכר שהיה ויכוח בנציבות בית"ר אם צריך לקפוץ דום בפני מפקדי הארגון הצבאי הלאומי. אני לא סובל את קפיצת הדום. מעולם לא עמדתי דום בפני בגין.

ש. ובפני ז'בוטינסקי?

ת. זה שכתבתי בספר - שבפני ז'בוטינסקי אי אפשר היה שלא לעמוד דום. אתה עמדת דום בפניו באופן טבעי, לא באופן מלאכותי, לעמוד דום מתוך וקשות, אלא עמידת כבוד. הכוח שלו השפיע לעמוד דום. בפני בגין כדי לעמוד דום צריך לקבל פקודה. אותו דבר בין יאיר לרזיאל. יאיר היה איש רוח, היה משורר. עמידת דום בפני יאיר נראית כמלאכותית. בפני רזיאל זה היה עמידת דום בפני מפקד. אינני זוכר בדיוק איך נקשר הקשר האישי שלי עם בגין.

ש. הוא הזמין אותך לעבוד במערכת "המומנט"?

ת. לא. אורי צבי גרינברג קיבל את העריכה של "המומנט". "המומנט" הגיע לידי הרוויזיוניסטים בדרך מאוד לא דמוקרטית.

ש. דרך מאיר קאהן.

ת. דרך ~~מאיר~~ קאהן, הכריזו על "המומנט" כפושט רגל וצריך למנות לו כונס נכסים. לז'בוטינסקי היו מהלכים בשלטונות פולין, זה שרצה לעזור לפולין להתפטר ממיליון יהודים, הביא לשיתוף הפעולה. הקצינים הפולנים היו מדריכים של הקורסים של הארגון הצבאי הלאומי. כך התמנה קאהן ככונס נכסים של העיתון. ז'בוטינסקי לחץ על אורי צבי גרינברג שיהיה העורך של העיתון "המומנט". אורי צבי גרינברג פנה אלי להיות העורך של המדור הספרותי ובעת ובעונה אחת בגין פנה אלי שאהיה אחראי על התרבות בנציבות

בית"ר. בוויילנה הייתי בשלב של פיטורים כמורה בסמינר "תרבות" בוויילנה.

ש. פעם ראשונה שפיטרו אותך מסיבות פוליטיות, דבר שיחזור אחר כך שוב. בגין הזמין אותך לנציבות בית"ר.

ת. כן. אינני זוכר אם נפגשתי אתו לפני כן. הוא מסר בידי את מחלקת התרבות. זה היה כחודש לפני פרוץ מלחמת העולם, עברתי מוויילנה, ממילא הייתי צריך לגמור את שנת הלימודים, בשני התפקידים האלה עברתי לוורשה ומאז התחיל שיתוף הפעולה ההדוק שלי כקצין בנציבות בית"ר.

ש. מה היה היחס של בגין לאצ"ל בארץ אז? לרזיאל?

ת. היה הסכם פריז שרזיאל יהיה גם נציב בית"ר בארץ וגם מפקד אצ"ל. זה היה הקשר בין בית"ר ובין הארגון הצבאי הלאומי. קציני אצ"ל ישבו בנציבות בית"ר. סטרליץ ישב אז בוורשה ועוד כמה, משה שטיין, ישב אז כאחד המדריכים, הוא פירסם ספר עכשיו על קול ציון, על הרדיו המחתרתית. היו כמה שליחים של אצ"ל שישבו באופן קבוע בוורשה, באופן טבעי היה מתח ביניהם מכיוון שיאיר לא האמין בז'בוטינסקי ולא האמין שיפרוץ מרד בהנהגתו.

ש. בגין כראש בית"ר הלך יותר לקראתם.

ת. ליאיר לא היה איכפת לפורר את בית"ר. יאיר בוודאי לא עמד דום בפני ז'בוטינסקי. על כן נציבותו של בגין באה לפשר, לעשות את הגשר בין שני העולמות האלה. בפועל זה לא פעל.

ש. זה לא היה מצליח או שלא היה מספיק זמן.

ת. התאים של הארגון הצבאי הלאומי המשיכו להתפתח, וגם עניין ההעפלה כמו באופן טבעי נוהל על ידי אנשי הארגון הצבאי הלאומי, מכיוון שזה קשור בכל מיני פעולות בלתי לגליות.

ש. אבל בגיון גם היה מעורב בזה. בשוירה המפורסמת לגבול רומניה...

ת. בודאי, כי רוב חברי אצ"ל היו חברי בית"ר. זה תמיד עבר דרך בית"ר. בודאי שהיה מעורב. אבל מכיוון שהפעילות מסביב להעפלה היתה קשורה בפעילות חשאית - לשכור אניות, לשחד את רומניה שיתנו לעבור את הגבול וכו', וממילא בית"ר היא תנועה ליגלית ואסור לה להסתבך בדברים כאלה. על כן כאילו היתה איזה חלוקה - את הדברים הבלתי חוקיים יעשה הארגון הצבאי הלאומי. אבל כשיש סכנה של פילוג, על כן בא הסכם פריז.

ש. זה מזכיר את חלוקת העבודה בין המוסד לעליה ב' והסוכנות בארץ. שלא רוצים להיות מעורבים בפעולות של המוסד.

ת. בדיוק. פה יש דינמיקה פנימית של העניין. העניין מחייב, איננו מאפשר. מצד אחד צריך את זה ומצד שני זה הופך להיות לכלי חזק.

ש. אבל בכל זאת בגיון היתה לו טרונניה לאצ"ל קצת יותר מאוחר בארץ. כשהם הכריזו על הפסקת הפעולות נגד בריטניה עם פרוץ המלחמה. על זה הוא טען מאוד נגדם. נכון?

ת. אספר על זה באופן קונקרטי. כאשר ישבנו בכפר ליד וילנה. הגיע לידנו איזה עיתון שכתוב היה שם שדוד רזיאל הכריז על שביתת נשק עם הבריטים. בגיון קרע את העיתון ואמר: "בגידה". כשפרצה המלחמה והתחילו ויכוחים, היינו בוויילנה כבר, כי עם פרוץ המלחמה רצינו לעבור דרך רומניה ולא הצלחנו והגענו דרך לבוב, ברחנו מורשה יחד. אולי עוד אפינודה צדדית אופיינית של בגיון: כשפרצה המלחמה התחיל המצור על וורשה, בימים הראשונים הפצצות וכו'. בגיון כינס אותנו ונציבות בית"ר החליטה להודיע לשלטונות פולין שאנחנו מתגייסים אוטומטית למלחמה.

ועוד תמונה קונקרטיה עם אורי צבי גרינברג שנחרתה בזכרוני. אנחנו יושבים בנציבות ובין היתר דנים בחלוקה - כמה בית"רים ילכו לחפור חפירות ברחוב זה וברחוב זה. בגיון הודיע רשמית מטעם נציבות בית"ר שאנחנו מתגייסים לבצר את ורשה. בעיני זה היה מצחיק ממש, אבל החלטת

הנציבות קובעת. פתאום פורץ לחדר אורי צבי גרינברג וצועק: "מה אתם עושים פה?" אינני זוכר אם אמרנו לו שאנחנו הולכים להגן על ורשה. על הכיר היתה מפה גדולה. הוא מראה לנו באצבע על המפה ואומר: "פה יהיה הגבול. רוסיה וגרמניה מחלקות את פולין. דרך בריסק יעבור הגבול". זה היה שבועיים אחרי הסכם ריבנטרופ-מולוטוב. הוא אומר לבגין: "מה אתם עושים פה? מהר מהר לצאת מפה". בגין לא עלה בדעתו לברוח. יש מלחמה. אנחנו אזרחי פולין. אנחנו כאזרחי פולין חייבים לשמור על אזרחות. זה מה שמוביל אחר כך לאבסורד שהוא לא רצה לערוק מהצבא הפולני. פה יש איזה קו אופי - שפעם עושים חפירות בפולין ולא חושבים לצאת מורשה ופעם שהוא לא רוצה להוריד את המדים של הצבא הפולני ואומר: "אני נשבעתי ולא אפר שבועה". זה בגין. זה מאוד אופייני לו - מהפכן אבל לשמור על המסגרת. זה המשפטון שבו. תכונות של רומנטיקה ומשפטנות וזה לא הולך יחד. אקצין אמר לי עליו: הוא לא מבין כלום במשפטים.

ש. נחזור קצת אחורה. בגין הכיר אישית את יאיר או לא?

ת. אינני יודע. לא דיברנו על זה. אין ספק.

ש. ואתה לא יודע מה היה יחסו אליו?

ת. יחסו אליו כיחסו של ז'בוטינסקי אל יאיר.

ש. אבל בגין היה יותר אוהד לפעילות של האצ"ל. אז זה לא יכול להיות כיחסו של ז'בוטינסקי.

ת. אין ספק שהם נפגשו. יאיר לא היה מפקד האצ"ל. אלא דוד רזיאל ורזיאל היה לגיטימיסט מובהק. ראש בית"ר מינה אותו כמפקד האצ"ל. אני עם רזיאל לא נפגשתי אף פעם. לא הספקתי. משה שטיין רצה לארגן לי פגישה עם רזיאל כשעליתי ארצה ערב פסח. ערב שבועות הוא רצה לקבוע לי פגישה אבל לא ידע שרזיאל נסע לבגדד.

ש. אבל בגין ראה את יאיר בצורה יותר חיובית. למרות הפעילות של תאי האצ"ל בבית"ר וכו'.

ת. אז עוד לא חשבו על אפשרות של פילוג, ביחוד שהיה הסכם פריז. הסכנה היתה לפילוג בין אצ"ל לבין בית"ר, אבל לא פילוג בתוך האצ"ל. זה לא עלה על הדעת. אגב, רזיאל אף פעם לא ראה את עצמו כאידילוג. הוא היה מפקד. ז'בוטינסקי שאל את רזיאל את השאלה הידועה: אדוני, חבר בית"ר? אז הוא ענה: מלידה. התשובה הידועה שלו. הוא היה חייל ומפקד ויאיך היה אנטי-מפקד.

ש. בגיו דיבר אתך פעם על יאיר באיזה שהיא הזדמנות אחר כך?

ת. איו ספק.

ש. האם הוא אמר לך איך הוא ראה אותי, איך הוא העריך אותי?

ת. אינני זוכר. כעבור שבוע הוחלט על המעבר ונוסעים מזרחה. התכנית היתה שעוברים מזרחה דרך רומניה. לבגין היה דבר כזה, שלא פעם חרה לי, אבל כנראה שגם זה שייך למנהיגות. לא רק אצלנו אלא בכל מקום. היו אנשים נאמנים לו, שהיו אנשי סודו. לא הכל ידענו חברי הנציבות. אני זוכר שפעם נכנס אלי: ישראל, מה אתה עושה? אמרתי: אני מכין תכניות עבודה לחינוך ותרבות לבית"ר. אני צריך להכין את זה. אינני מסוגל. זה היה לפני שפרצה המלחמה, כשהיה הסכם ריבנטרופ-מולוטוב. כל העולם סוער. היתה הרגשה של רעידת אדמה והראש שלי לא היה בתכניות בית"ר לחג הפורים של 1939. ואמרתי לו את זה, כאשר הוא בא לחדר שלי ושאל אותי על מה אני עובד. והוא אמר: "צריך להכין את הכל". זה אני זוכר. זה נחרת בזכרוני מכיוון שזה היה כל כך מנוגד לסיטואציה. זה קפכאי ממש. בנציבות בית"ר היו לבגין שני חברי נציבות, שהיו משרתיו הנאמנים - דוד יוטו וישראל אפשטיין, תלמידי היקר.

ש. זה שנהרג ברומא אחרי ההתנקשות בשגרירות הבריטית.

ת. זה אחד הדברים שלא סלחתי לבגין, שלא נתן לי להספיד אותו. כשהביאו את גופתו, הלכתי לנציבות בית"ר וניגשתי לדוד יוטו ואמרתי שאני רוצה להגיד כמה מלות הספד. אפשטיין היה תלמידי בסמינר, היחיד שאחרי

שנעצרתו היה בא לאשתי הביתה. אחרים הדירו רגלם מביתי. הוא היה בא. לא היה לי נאמן יותר ממנו - גם כתלמיד וגם כחבר. רציתי להגיד כמה מלים ולהספיד אותו. אז יוטן ניגש לבגיו וחוזר ואמר לי: מנחם מתנגד. הוא ידע בדיוק מה הוא ישראל אפשטיין בשבילי. היו לו ישראל אפשטיין ודוד יוטן. אלה היו שני נאמניו. לגנאי אני יכול להגיד משרתיו או נאמניו לשבת. הם היו מעורבים בכל הסודות והתכניות. היו גם בעיות כספיות. צריך היה לפרנס את נציבות בית"ר. לפני שהג'וינט התחיל לסייע לפליטים הקמנו את מחנה הפליטים בוויילנה וכו'. שלחו שני שליחים לארצות הבלטיות. אולי שם אפשר לשכור סירות. זה נודע לי בארץ. אבל אפשטיין ויוטן ידעו על כך. האמת שזה חרה לי הדבר הזה. יכול להיות שמטעמים מחתרתיים הוא צדק ולא אני, ושכל דבר, וזה היה הפרינציפ שהיה במחתרת אחר כך, צריך לדעת מי שקשור לזה. זה פרינציפ מחתרתי נכון. אבל אצלו היה משהו נוסף לזה. וזה שייך לדמותו - כמו רבי של חסידים, שיש לו משרתים שנאמנים לו אישית. המנהיג צריך עוזרים או נאמנים אישיים שעליהם הוא סומך במאה אחוז. הייתי בנציבות בית"ר אבל לא בלי מחיצות. הרגשתי תמיד שיש דברים שאינני יודע. זה שייך לפרינציפ של כל גוף כזה חצי מחתרתי, אבל זה שייך גם לאנפי, שכל מפקד קודם כל אוהב משרתים נאמנים לו. אז היו לו שני הבחורים האלה. אולי מכיוון שהוא ידע שממנו לא היתה סיבה לפחד כי הוא ידע שאין לו שום אמביציות ואין לו שום כישרון או אמביציה מנהיגותית, אבל מישהו אמר לי: "הוא הרגיש קצת רגש נחיתות כלפיד מבחינה רוחנית". בגיו רצה להיות האידיאולוג בה' הידיעה. על כו הוציא את הספר על השקפת עולם. הוא רצה להיות לא רק המנהיג הפוליטי בלבד אלא האידיאולוג. בעוד אשר היה זמן שהיו מציגים אותי כאידיאולוג של לח"י, וזה נכון. אבל בלח"י היה צירוף של שלישיה. שזהו צירוף נדיר. טריומורטים בדרך כלל מתפרקים. כי כל אחד רוצה להיות יחיד. יצחק שמיר לא היתה לו שום אמביציה

כי יוטן וכו'
לח"י מן
לפי כהן

מנהיגותית, נתן ילין-מור היה המוח הפוליטי, יצחק שמיר היה הכוח הארגוני ואני כוח הכתיבה, הכוח המסביר.

ש. בקשר למה שאמרת קודם, שהוא לא רצה שיאפילו עליו, זה קורה אחר כך עוד פעם עם בדר, שוב, כשהוא מרחיק אותו מבחינה מסוימת מכיוון שאינו רוצה שהוא יאפיל עליו.

ת. אותו המתח, מתח עם מי שהיה אינטלקטואל אמיתי, בגין לא היה אינטלקטואל אמיתי, כלומר מי שהחשיבה האידאית היא במרכזו, שממנה באה הפוליטיקה. אצלו זה היה להיפך - קודם הוא איש פוליטי, מנהיגותי, הוא מוכשר, ומזה בא הצורך לחפש את האחיזה האידאית. זה רדוד כמובן, זה לא שורשי.

ש. זה נכון שכשבגין היה בנוילנה הוא שקל לחזור לוורשה, למרות שהוא ידע בדיוק מה המצב שם? וזה שוב מין גילוי רומנטי ובלתי אחראי?
ת. סיפור קונקרטי: קיבלנו מכתב משמשון יוניצ'מן.

ש. היתה לו בכלל התכתבות אתו.

ת. כן, יש מכתבים?

ש. בארכיון ז'בוטינסקי.

ת. קיבלנו מכתב מיוניצ'מן, שבו הוא כותב: יאיר פתח חנות משלו, כך הוא הודיע לנו על הפילוג. במכתב שהיה ארוך, אני זוכר שהוא קרא באזני את המכתב, בין היתר הוא כותב שיש אנשים הבאים בטענות שקברניט עוזב אחרון את הספינה, זה פגע בו עמוקות. הוא כינס ישיבת נציבות בית"ר והזמין גם את דיליון, שהיה נציב בית"ר בלטביה, ואת גלזמן שהיה נציב בית"ר בליטא. הוא הרחיב את המסגרת, ועל סדר היום הוא העמיד את החזרת נציבות בית"ר לוורשה.

ש. זה כבר אחרי הפלישה ואחרי המלחמה ובכל זאת הוא חושב לחזור לוורשה, מחשבה בלתי מציאותית.

ת. היה לו פספורט. אני באתי בניירות מזויפים.
ש. אבל הוא לא יצא משום שהוא רצה להישאר עם האנשים? מדוע הוא לא ניצל את הסרטיפיקט שלו?

ת. אינני זוכר. מדוע הוא לא ניצל אותו ולא יצא אינני יודע. אני מניח שהוא לא יכול היה לעזוב בוילנה מאות בית"רים שהוא הנעיק אותם. זה מאוד הגיוני שזאת היתה הסיבה. זה גם מתאים לאופיו.
ש. אתם גרמתם ליד וילנה, בכפר, כמה חודשים ביחד.

ת. היינו בוילנה עד הכיבוש הסובייטי, ואז היה ברור שיתחילו מאסרים של בית"רים והסתובבו סוכנים בכל מקום. מתוך הבית"רים היה בחור אחד שסיפרו לי שהתחיל לסיוע לק.ג.ב. או האנ.ק.וו.ד. קראו לזה אז. קראתי לו. הוא התחיל לבכות ואמר: "קראו לי שאשתף פעולה ואמסור לידיהם ידיעות. התחננתי ובכיתי. אז הם אמרו לי: אם לא תשתף פעולה נשלח את ההורים שלך לסיביר." בחור דתי, וילנאי. הוא אמר: "לא יכולתי לעמוד בזה והגעתי לפשרה. אתו להם אינפורמציה בעניינים כלכליים - מספסרים בקמח או במשהו אחר, אבל לא בעניינים פוליטיים".

ש. כי למעשה לא היו להם הרבה ידיעות. מכון ז'בוטינסקי קיבל לא מזמן את תיק החקירה של הק.ג.ב., תיק החקירה של בגין. לא היה להם שום דבר עליו. כלום.

ת. הם הראו לו בכל זאת צילומים. הוא סיפר לי. שאלו אותו: היכרת את ז'בוטינסקי? אז הוא אמר: כן. והתחיל להתחמק. אז הם הוציאו תמונה שלו עם ז'בוטינסקי בקורס של אצ"ל. היתה להם תמונה של שניהם משם. הוא סיפר לי על החקירה שלו.

ש. במה עסקתם כשגרתם בכפר?

ת. זה היה כפר פולני טיפוסי, קתולי, כ-10 ק"מ מוילנה. קתולים, שונאי יהודים כולם. כשאמרנו להם שאנחנו מסתתרים מפני הקומוניסטים. אז עלה חיננו בעיניהם. גברים לא היו שם בכלל, היו בשבי. היו חיילים פולנים.

ישראל אפשרתינו דאג לשכור שם שני חדרים. הנשים עסקו בעשיית ריבה ומכרו אותה. אנחנו עסקנו בהטענת קרשים על רכבות. היינו מחכים.
ש. אתה היית מאוד קרוב בחודשים האלה אל בגין. איך התרשמת אז ממנו? האם ראית אותו מזווית אחרת? איך התרשמת ממנו אז בחודשים האלה כשגרתם באותו בית?

ת. מומנט פוליטי אחד היה. כשבאנו לוויילנה היתה ישיבת נציבות ראשונה שיכלה לדון על העניינים הפוליטיים. ישיבה שקטה בוילנה, ששייכת לליטא. הוצאנו את "המדינה". ירחמיאל וירניק, שהיה אחראי לתרבות וחינוך, חינך בית"רים לעלות ארצה וירד. הוא חידש את "המדינה" כשבועון בית"רי. ליטא היתה ארץ חופשית אז היה אפשר לפרסם עיתון. היתה פנימיה. אשתי ניהלה אותה מבחינה משקית. בגין לא גר בפנימיה. אנחנו גרנו שם. קיבלנו אחר כך חדר פרטי אצל משפחה של רוויזיוניסטים וילנאים עד שהיה הסיפור הזה באוניברסיטה. אבל פעם היתה שם ישיבה של נציבות בית"ר לדון בעניינים הפוליטיים. אני כתבתי מאמר גדול, בשלושה המשכים, בשם: "נייטרליות עוינת". שבו מדובר שעלינו להחליט לגבי בריטניה, איזה עמדה הארגון הצבאי הלאומי ואנחנו צריכים לנקוט ביחס למלחמה. יש מלחמה נגד גרמניה אבל מצד שני האויב הוא אנגליה ואנחנו הכרזנו מלחמה נגד אנגליה. מה עושים בסיטואציה הקשה הזאת? בו גוריון הכריז את ההכרזה הידועה "נילחם בספר הלבנו כאילו לא קיים היטלר" וכו'. בניגוד לזה, וזה גם כן אופייני - מפא"י נגד ז'בוטינסקי. ז'בוטינסקי מיד שלח את הפקודה להפסיק את כל הפעולות - אנחנו נלחמים נגד הגרמנים לצד האנגלים. יש גם דבר אופייני מאוד גם כן - הסוכנות היהודית הכריזה על מלחמה נגד גרמניה ב-3 קספטמבר. המלחמה פרצה ב-1 בחודש, אז הסוכנות היהודית בשבילה זה עוד לא מלחמה, עד שאנגליה הכריזה מלחמה על גרמניה. ז'בוטינסקי מיד הודיע, ללא שהות, בעוד שמפא"י זה חצי קפה חצי תה. כשממשלת המנדט הכריזה מלחמה אז גם הם קופצים עם ההכרזה הזאת. מאוד אופייני. אבל זאת היתה

בעיה. אני כתבתי על זה ב"נייטרליות עוינת" ובגין היה לצדי. נדמה לי שהיתה אפילו הצבעה בנציבות באינו עמדה לנקוט. הניסוח שלי היה שאנחנו נייטרלים, אבל נייטרליות עוינת ^{עצמ} אנגליה, מכיוון שהפרימט הוא של ארץ ישראל ושל העליה, של שערים פתוחים, ולא ידעתי את כל ההתפתחות פה עם יאיר ושלחתי לו מכתב ארוך. רק אחר כך התברר שהדעות מקבילות. בגין היה לצדי והיה לצד עמדה זו שלא לצאת ולהתגייס. כתבתי או שאמרתי פעם שהיה הבדל בטון בינינו. הטון שלי יותר חריף ותוקפני ושלו פחות תוקפני. מכיוון שהוא היה משפטן ולגליסט ודאי ניסח את הדברים בניסוח יותר מתון. זה מה שאני זוכר מהתוצאה הכללית שנתקבלה.

ש. אז הוא נאסר. ^{לב} היה צפוי והוא ידע שהוא ייאסר. הוא לא עשה שום מאמץ לברוח. הוא נשאר וכאילו חיכה למאסרו. היה לו סרטיפיקט והוא לא ניסה לברוח.

ת. אז כבר אי אפשר היה. דומני שאחר כך הרוסים פתאום פתחו אפשרות לצאת, אבל אז לא יכלו לצאת. הרבה אנשים נתקעו. אנשי ארץ ישראל עם פספורטים פלשתינאים נתקעו שם וחודשים עברו עד שיכלו לצאת. ישבו שם ולא יכלו לצאת. גם משה שטיון היה ביניהם וחייקין, אורי צבי גרינברג הצליח לצאת ברגע האחרון.

ש. איד התרשמת מהיחסים של בגין עם אשתו, כי זה גורם מאוד חשוב לאורך כל חייו. כי גם אחר כך מותה מאוד השפיע עליו והיה אולי אחד הסיבות לפרישתו.

ת. הדברים כל כך פשוטים. נאמנות שאין דוגמה לה.

ש. היא גם השפיעה עליו בהרבה דברים. היא היתה הכוח הדוחף שלו.

ת. היא היתה ברזל, פלדה. היתה אשה חזקה מאוד. כשבאו לאסור אותו, אשתי עמדה ובכתה ועליזה - לא. היא הציעה ארוחת צהריים לבלשים, שלושת השקוצים האלה. זה היה באחת בצהריים והציעה להם: אולי תשבו ותאכלו אתנו.

ש. גם אחר כך, כשהיו כמה מקרים שרצה לפרוש, היא החזיקה אותו, היא דחפה אותו.

ת. אין כל ספק שלמותה יש חלק בכך שהוא "נשבר", שלא הרגיש יותר בעורף החזק. הוא רצה לפרוש בייחוד אחרי הבחירות לכנסת השנייה, ש. בירידה הגדולה, ב-1951.

ת. גם אני דיברתי אתו אז. אמרו לי שאולי אני אשפיע עליו שלא יעזוב. גם אחר כך, איני בטוח, אולי זה היה מעין משחק פוליטי.

ש. יש איזה תיאוריה על העליות והירידות בהתנהגות שלו, שלפעמים בתקופות של לחץ, ומביאים דוקא את תקופת וילנה כדוגמא לכך, שכאילו אז יש לו ירידה והוא מתכנס בתור עצמו ואז הוא רוצה לעזוב את הכל ופורש. כך היה לו גם בפרשת אלטלנה, במלחמת לבנון.

ת. זה שימש מקור להשוואתו עם שבתאי צבי. קוראים לזה בפסיכולוגיה "מניה דפרסיבה". כתבו על זה.

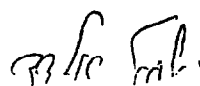
ש. כתבו עליו גם ביוגרפיה פסיכולוגית לא מזמן. איזה פסיכולוג כתב על זה?

ת. עליות וירידות במצבי הרוח.

ש. ככה ראית אותו באמת בתקופות לחץ, שפתאום יש לו ~~את~~ הירידות האלה?

ת. מומנט אחד כזה אני זוכר כשהיה העניין הזה של המכתב, שאסור היה לעזוב את ורשה. אז היה מאוד מדוכא ומדוכדך וחשב שאולי זה נכון. עניין התדמית היה אצלו מומנט חשוב מאוד. עליזה החזיקה אותו, היתה ביניהם אהבה עמוקה מאוד. אתו דוגמא אחרת מעניינים אישיים. כשהוא עבר לירושלים כראש ממשלה, הוא היה חולה. כשהוא נבחר הוא אמר לי: ישראל, אני רוצה את עצתך מזמן לזמן, תיכנס אלי. זה היה די מעושה, לא שזקוק היה באמת לעצתי, אבל רצה להראות ידידות, למרות שכתבתי דברים נגדו. היא לא נתנה לי לבוא. פעם הוא היה חולה. באתי והיא אומרת: מנחם חולה. הוא שמע את קולי וירד אלי וישבנו בסלון והיא כעסה.

דוגמה שניה: פעם בעלייה לקבר ז'בוטינסקי. אנחנו יוצאים משם ובגין שואל אותי: ישראל, אתה צריך להגיע לאיזה שהוא מקום? אז אמרתי: כן. אני רוצה להגיע הביתה. אז הוא הציע שניסע אתם. נסענו עד למוסד של אגד וברחביה הנהג רוצה לפנות לכיוון ביתי אז היא אמרה: מנחם, אנחנו ממהרים, ישראל, תיסע באוטובוס הביתה. היא שנאה אותי. כשהיא נפטרה אני באתי אליו לניחום אבלים. אני ניגש אליו ואני אומר לו: מנחם, אני רוצה להחמיא מחמאה לעליזה שאף אחד לא החמיא לה. אז הוא שאל אותי: איזה מחמאה? ענית: היא שנאה אותי. אז הוא שואל: זוהי מחמאה? אז ענית: היא שנאה אותי מתוך אהבתה אותך. היא לא סלחה לי על מה שכתבתי נגדך. אז הוא אמר: היא סלחה לך. היא אהבה מאוד את בתיה רעייתי שעבדה איתה. כל שבוע היתה אצלה בבית, בכל העניינים הסוציאליים שטיפלה בהם אשתי היתה היועצת שלה. אז היתה באה כל שבוע. אבל אותי היא ממש שנאה. זוהי אשה שאוהבת, גם קנאית יותר וגם שונאת יותר.

חתימת המרואיין